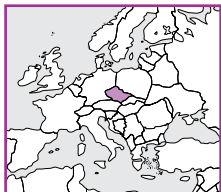
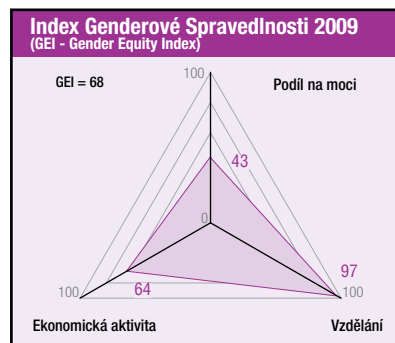

Rok 2009 - pokus o destrukci sociálního státu

Na přelomu let 2008 a 2009 i česká vláda pochopila, že Česká republika nezůstane ostrůvkem pohody uprostřed finanční krize, jak se to snažila předtím namluvit občanům. Ale ani toto odhalení vládu nedovedlo k aktivitě, kterou by dokázala zabránit dopadům na nejslabší.

Ekumenická akademie Praha
 Tomáš Tožička - ed.
 Trast pro ekonomiku a společnost
 Petr Gočev
 Gender Studies, o.p.s.
 Linda Sokačová
 Fórum 50%
 Marcela Adamusová
 Gender & Sociologie SOÚ AVČR
 Zuzana Uhde
 Evropská kontaktní skupina
 Hana Viznerová
 ADEPTTs
 Saša Uhlová
 NESEHNUTÍ
 Milan Štefanec

Snad jedinou příznivou zprávou o hospodářském vývoji v ČR v posledním roce je pokles míry inflace, související s probíhající světovou hospodářskou krizí. Počet nezaměstnaných se během jediného roku zvýšil o dvě třetiny¹, zatímco HDP poklesl o 4,1 %². Přestože se tyto výsledky výrazně liší od nepodložené optimistických předpokladů politiků (rozpočet na rok 2009 předpokládal růst HDP o 4,8 %), lze konstatovat, že dopad světové krize na hospodářství ČR nebyl příliš výrazný. Strukturální závislost české exportní ekonomiky na dodávkách pro automobilový průmysl by jistě zapříčinila mnohem hlubší propad HDP, nebyť německého šrotového.

Na konci roku 2009 bylo dle Českého statistického úřadu nezaměstnaných 385 tisíc lidí. Statistický úřad také zaznamenal mírný pokles lidí, kteří si práci nehledají tzv. aktivně, ale pracovat chtějí. Na konci roku 2009 jich bylo 173 tis. Celkově tedy bylo dle ČSÚ nezaměstnaných na 558 tisíc lidí, přičemž v téže době úřady práce registrovaly 31 tisíc volných pracovních míst. Podle Ministerstva práce a sociálních věcí bylo bez práce 539 tisíc lidí.³

Demontáž sociálního státu

Největší hrozbou pro občany ČR je počínání jejich vlády. Pravicové strany zneužívají krize k další redukci sociálního státu, která má za následek pokles spotřeby domácností a přispívá tak k roztáčení krizové spirály. K překonání krize mají sloužit především úspory v sociálním systému. Bylo schváleno také zvýšení DPH, zatímco daňová regrese a snižování daní pro korporátní sféru

zůstaly zachovány. Nebezpečná je též snaha privatizovat důchodový systém, a to navzdory obrovským propadům důchodových fondů v průběhu krize. Přesto se pravicovým médiím daří u veřejnosti vyvolávat dojem, že fondové financování důchodového systému je řešením problematiky stárnutí populace.

Recepty na řešení krize z dílny sociálních demokratů jsou kvalifikovanější a akcentují anticyklický potenciál daňové progresse a přerozdělování ve prospěch chudších vrstev obyvatelstva. Ani socialisté se ovšem radikálně nevymezili proti sblížování dvou sazeb DPH, které mají alespoň částečně zmírnit regresivnost této daně. Na programu žádné z parlamentních politických stran není omezení mezinárodních daňových úniků a ministerstvo průmyslu a obchodu nadále na svém serveru businessinfo.cz propaguje tzv. daňovou optimalizaci skrze daňové ráje a offshoreová centra. Podle časopisu Ekonom mělo na začátku roku 2009 své fiktivní sídlo v daňových rájích na 7000 firem a daňové úniky představovaly cca 23 miliard Kč.⁴

Pravice postupně redukovala své představy o privatizaci zdravotnictví, kterou zahájila. Nakonec odmítla privatizaci zdravotních pojišťoven a postavila se za jejich zachování coby veřejných institucí. Vláda se také vzdala představ o privatizaci fakultních nemocnic.⁵ Vedení krajů, spravovaných vládní opozicí, se snažilo opět získat kontrolu nad těmi nemocnicemi, z nichž se staly akciové společnosti připravené k privatizaci, a snaží se z nich opět vytvořit neziskové společnosti. Ministerstvo zdravotnictví se tomu však bránilo právními obstrukcemi.⁶

Genderové nerovnosti

Na jedné z tiskových konferencí v rámci českého předsednictví v Radě EU se francouzská novinářka podivila, jak je možné, že všech šest představitelů předsedající země i Evropské komise jsou muži. Českého premiéra Topolánka to nezaskočilo a obratem se zeptal: „A kdo by tu měl sedět, Martani?“⁷

Zastoupení žen v české politice zůstává nadále velmi nízké. V Evropském parlamentu je zastoupení českých europoslankyň 18 % z celkového počtu mandátů ČR. V Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR je po volbách v červnu 2010 22 % žen, nicméně v nové vládě nezasedla ani jedna žena. Politické strany zastoupení žen a mužů v rozhodovacích pozicích i nadále nechápu jako téma, chybí motivační a vzdělávací programy a systematické vyhledávání nových žen.

Vzhledem k této dlouhodobě neuspokojivé situaci byla v roce 2009 na podnět tehdejšího ministra pro lidská práva Michaela Kocába vypracována ministerstvem vnitřní novela volebního zákona. Ta zajišťuje alespoň 30% podíl žen, respektive mužů na kandidátních listinách, spolu s opatřením, že na prvních dvou místech každé kandidátky musí být muž i žena. Ministr dále ustavil „Výbor pro vyrovnané zastoupení žen a mužů v politice“, který je součástí „Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů“ a skládá se ze zástupkyň a zástupců politických stran, odborné veřejnosti a nevládních organizací. Obavy z toho, že tyto snahy utichnou se zvolením nové politické vlády, se bohužel potvrdily. Nejenže došlo ke zrušení postu ministra pro lidská práva, ale rovněž k výraznému potlačení agendy lidských práv a rovných příležitosti.

1 <http://czso.cz/csu/csu.nsf/informace/czam020510.doc>

2 <http://czso.cz/csu/csu.nsf/informace/chdp031110.doc>

3 <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/podnikatelske-prostredi-v-cr/mpsv-nezaměst-prosinec-2009-9-2-procenta/100604/55879/>

4 EKONOM, 10/2009, Vyhnání do ráje

5 <http://www.novinky.cz/domaci/192913-ods-se-vzdala-julinkovych-planu-na-privatizaci-nemocnic.html>

6 http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/zdravotnictvi/policie-setri-prevod-stredoceskyh-nemocnic_160589.html

7 <http://www.blesk.cz/clanek/zpravy-domaci-politika/111901/kalousek-je-znenstily-topolankovi-staci-martani.html>

V roce 2009 došlo také k dlouho odkládanému přijetí tzv. „antidiskriminačního zákona“. Česká republika tak jako poslední země Evropské unie a jedna z posledních evropských zemí vůbec přijala specializovanou normu, která zakazuje diskriminaci na základě rasy, etnického původu, národnosti, pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, náboženského vyznání, víry či světového názoru, a to v oblastech přístupu k zaměstnání, vzdělání, zdravotních či jiných služeb nebo sociálních výhod.

Ženy migrantky v České republice

V České republice je možné za poslední dvě desetiletí vysledovat v oblasti migrace a integrace výrazný posun. Ze země zdrojové a po období, kdy byla spíše státem pro dočasný pobyt velkého množství žadatelů o mezinárodní ochranu a tranzitujících cizinců a cizinek, se stává zemí cílovou. Dochází k výraznému nárůstu počtu cizinců/nek na území obecně, zároveň i těch, kteří se zde chtějí dlouhodobě či trvale usadit.

Zejména v důsledku hospodářské krize od roku 2008 došlo k mírnému poklesu v počtu cizinců/nek na území ČR. Důvodem bylo především hromadné propouštění cizinců/nek ze zaměstnání, omezení ve vydávání nových povolení k zaměstnání, neprodlužování povolení k pobytu a další důsledky, které se projevovaly v roce 2009, což se týkalo zejména cizinců/nek bez trvalého pobytu na území.

V roce 2008 bylo evidováno v ČR celkem 437 565 cizinců.⁸ K 31. 12. 2009 bylo evidováno 433 305 osob (z toho cca 42 % žen).⁹ Toto číslo ale zahrnuje pouze registrované cizince. Podle některých odhadů na území ČR žije až 300 000 cizinců bez platného povolení k pobytu.¹⁰

Jedním z přetrvávajících problémů, na který již několik let upozorňují nevládní neziskové organizace, je přístup cizinců/nek z třetích zemí ke zdravotnímu pojištění. Podle současné legislativy mají přístup k veřejnému zdravotnímu pojištění, a tak i větší rozsah hrazené lékařské péče, pouze cizinci s trvalým pobytem nebo cizinci s přechodným pobytem, kteří jsou na území ČR v zaměstnaneckém poměru. V ostatních případech se musí pojišťovat u komerčních pojišťoven a jednorázově si zaplatit pojištění, které však pokrývá výrazně menší rozsah lékařské péče. Navíc ale nemají záruku, že je pojišťovna pojistí a mohou tak zůstat nepojištěni (například osoby ve vyšším věku, narozené děti a jiné skupiny). V této situaci se nachází také rodinní příslušníci a děti narozené na území ČR osob bez trvalého pobytu. Ze základního komerčního pojištění není hrazena předporodní a poporodní péče o matku, ani o narozené dítě. Pokud je jim lékařská péče poskytnuta, dostávají se rodiny do situace, kdy dluží zdravotnímu zařízení vysoké finanční částky.

V roce 2007 vstoupily v platnost novely cizineckého a azylového zákona, které v mnoha ohledech zhoršily postavení cizinců a cizinek v ČR, jako jedna z nejproblematictějších částí byla vnímána změna v postavení smíšených manželství. V současné době má cizinec a cizinka nárok na trvalý pobyt až po uplynutí dvou let trvání manželství s českým občanem či občankou, nebo po pěti letech nepřetržitého pobytu na území ČR. To se týká rovněž cizinců/nek závislých na péči českého občana/ky či na manželce/manželovi českého občana/ky. Z toho plyne, že smíšená manželství, ale i manželské páry, kdy jeden z partnerů má dlouhodobý či trvalý pobyt v ČR a druhý přijel do ČR za účelem sloučení rodiny, nemají po dobu jednoho roku nárok na dávky státní sociální podpory, v případě dávek poskytovaných v závislosti na výši příjmu jsou touto novelou cizineckého zákona postiženi nepřímo i čeští občané. Netestované dávky - např. rodičovský příspěvek či porodné - může obdržet pouze česká občanka či občan nebo cizinec po uplynutí minimálně jednoho roku pobytu v ČR. Komplikace mohou nastat zejména v situaci, kdy partner-cizinec/ka není zaměstnan v závislém zaměstnaneckém poměru a nemá tudíž nárok na veřejné zdravotní pojištění, což negativně dopadá na páry, které mají děti v tomto přechodném období.

V souvislosti s mateřstvím se tyto institucionální bariéry dotýkají negativně zejména žen. V praxi se migrantky navíc setkávají s problémem vícenásobné diskriminace a znevýhodnění (důvodem je věk, gender, etnicita, národnost, sociální status, dosažená úroveň vzdělání a další), a to zejména na trhu práce, ale také například v přístupu ke vzdělání a informacím. Tradiční genderové role a stereotypy posílené specifickou situací imigrantů/tek mají za následek sociální a kulturní izolaci hlavně matek, nedostatečnou znalost fungování institucionálního a legislativního systému a možnosti podpory při integraci, a tudíž oslabení šancí na plnohodnotné začlenění do společnosti a ekonomické soběstačnosti.

Pracovní uplatnění migrantek se ve velké míře omezuje na sekundární trh práce - podřadné, nekvalifikované, nízké finančně ohodnocené pracovní pozice - nebo na práci v šedé či černé ekonomice (švarcsystém, nedostatečná ochrana pracovních práv, práce bez pracovní smlouvy apod.).

Rasismus, segregace, útoky a sterilizace

V roce 2009 vhodila ve Vítkově na Opavsku skupina čtyř mužů tři zápalné lahve do domu romské rodiny, v němž spalo několik osob, včetně dětí. Pachatelé byli dopadeni po měsících usilovného pátrání a obviněni z trestného činu vraždy ve stadiu pokusu. V říjnu 2010 byli odsouzeni k trestům odnětí svobody v jednom případě dvacet a ve třech případech dvaadvacet let.

Tento případ je přelomový z toho hlediska, že na rozdíl od početných předešlých útoků byl kvalifikován jako trestný čin vraždy ve stadiu pokusu.¹¹ Přispěla k tomu výrazná medializace případu. Média se tímto

případem zabývala zejména proto, že v důsledku požáru byla popálena dvouletá holčička na velké části těla a několik měsíců bojovala o život. Důsledky této medializace se pravděpodobně promítly i v údajném navýšení trestné činnosti s extremistickým podtextem. Podle statistik ministerstva vnitra se počet zaevidovaných trestných činů s extremistickým podtextem zvýšil o cca 10,1 % (v roce 2008: 169 trestných činů; v roce 2009: 186 trestných činů); rovněž vzrostl o cca 16 % počet stíhaných osob (r. 2008: 163 osob; r. 2009: 189 osob). Toto navýšení však může být způsobeno odlišnou kvalifikací trestných činů, protože vzrostla „ochota“ trestních orgánů kvalifikovat napadení jako rasisticky motivované.

Pokud Romové přijdou o bydlení, je obtížné nalézt náhradní ubytování, mnoho inzerátů přímo obsahuje upozornění, že byt nebude pronajat Romům. Podle ombudsmana obsahují i pravidla pro výběr žadatelů o obecní byty často diskriminační podmínky. Nedostatek lze nalézt zhruba u třetiny obcí. Nejčastěji jsou uchazeči diskriminováni na základě státního občanství, pohlaví nebo rasové či etnické příslušnosti. Jde přitom o důvod, který u přístupu k bydlení výslovně zakazuje antidiskriminační zákon. V důsledku jsou Romové často nuceni bydlet v krátkodobých finančně velmi nevýhodných podnájmech nebo v různých ubytovných pro zahraniční dělníky, kde ovšem platí vyšší částka, nežli ve standardním pronájmu. Etnická diskriminace tak prohlubuje sociální vyloučení.

Podle průzkumu, který si v roce 2009 nechalo udělat ministerstvo školství, je každý čtvrtý romský školák „onálepkován“ jako lehce mentálně postižený. Původní „zvláštní školy“ byly po rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku přejmenovány na „praktické“, ale to nic nezměnilo na jejich podstatě.

I v běžných základních školách dochází k segregaci a ředitelé některých škol otevřeně přiznávají, že nemohou přijímat romské děti, neboť jsou pod tlakem rodičů neromských žáků. Ti si nepřejí, aby jejich děti chodily do školy společně s romskými dětmi, a tak v některých regionech jsou „romské“ a „české“ školy.

Od roku 2004, kdy Evropské středisko pro práva Romů (ERRC) zveřejnilo informaci o podezření na nucené sterilizace Romek v ČR, se tímto tématem zabývají různé občanské organizace. Během následujících let se ukázalo, že ke sterilizacím nedocházelo pouze v letech 1959 až 1990, ale že tato praxe přetrvává v některých porodnicích až do současnosti. V roce 2009 vyšlo najevo, že nejnovější známý případ nedobrovolné sterilizace je z roku 2007. Tehdy sociální pracovnice vyhrožovala ženě z Frýdku-Místku, že pokud nepodstoupí sterilizaci, umístí její starší děti do dětského domova.

Rozvojová spolupráce

V roce 2009 byl připraven nový zákon o rozvojové spolupráci, který byl diskutován i s představiteli národní platformy rozvojových organizací. Tento zákon jasněji definuje strukturu rozvojových aktivit a je dobrým předpokladem pro zvýšení efektivity a transparentnosti. Nicméně dotační řízení v rámci bilaterální spolupráce se

8 Czech Statistical Office, [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/v/C40046DD1C/\\$File/c01a01.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/v/C40046DD1C/$File/c01a01.pdf)

9 Czech Statistical Office, [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/v/C500562C45/\\$File/c01102.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/v/C500562C45/$File/c01102.pdf)

10 Například Foreigners in the CR 2008. Annual Report of the Czech Statistical Office. Prague: Scientia 2008.

11 www.mvcr.cz/soubor/extrem-leden-zari-2009-pdf.aspx

stále ještě s nedostatkem transparentnosti a nejasnými výběrovými kritérii potýkalo.

Závažným problémem bylo reálné snižování objemu prostředků pro rozvoj. Zatímco ODA v roce 2008 činila 249 mil. USD, v roce 2009 to bylo 224 mil. USD. Jen na úkor poklesu HND zůstal zachován poměr na 0,12 %. To ovšem znamená, že ČR nedodrží své závazky v rámci EU, podle nichž by měla ODA dosáhnout 0,33 % HND.

Zbraně místo rozvoje

Po roce 1989 nastal značný útlum zbrojní výroby motivovaný snahou omezit obchod se zbraněmi, který byl označován jako neetický. Vládní program konverze zbrojního průmyslu počítal s takřka devadesátiprocentním útlumem zbrojní výroby do konce roku 1992. Po vzniku samostatné České republiky je od programu útlumu z ekonomických důvodů postupně ustupováno a dochází k renesanci zbrojního průmyslu a k hledání nových i staronových trhů pro české zbraně.

V roce 1997 vzniká Asociace obranného průmyslu ČR (AOP) - lobbistická organizace s cílem podporovat český zbrojní průmysl při zadávání státních zakázek či při zastupování českých zbrojovek v zahraničí. V roce 1999 se Česká republika stala členem NATO, s čímž následně souvisí i nutnost přezbrojení Armády ČR. V roce 2004 navíc došlo k plné profesionalizaci armády a snížení jejich početních stavů i početních stavů výzbroje. V důsledku toho se na trh dostávají staré použité zbraně z armádních skladů za desítky miliard korun.

Další staré zbraně se dostávají na trh kvůli přezbrojení Policie ČR. Řádově se jedná o desetitisíce samopalů a pistolí. ČR je nucena řešit také problém s nadbytečným množstvím (statisíce tun) armádní munice. Kromě likvidace bývají tyto staré zásoby darovány zemím sužovaným vnitřními konflikty (Irák, Afghánistán) či zemím podezřelým z reexportu vojenského materiálu a nacházejícím se v konfliktní situaci (Gruzie). Legální vývoz zbraní ze země se děje se souhlasem Ministerstva průmyslu a obchodu ČR a na základě vyjádření Ministerstva zahraničních věcí ČR (ze zahraničněpolitického hlediska) a Ministerstva vnitra ČR (z hlediska bezpečnostního). Pokud se jedná o obchod s významným vojenským materiálem, vyhodnocuje možné bezpečnostní dopady takových transakcí také Ministerstvo obrany ČR.

V roce 2008 se legálně z České republiky vyvezlo do zahraničí nejvíce vojenského materiálu v celé historii českého státu, v roce 2009 se pak vyvezly zbraně za 4,6 miliardy korun. Ve stejném roce i přes nesouhlas mezinárodních i českých nevládních organizací i některých státních orgánů schválil Parlament ČR novelu zákona o zahraničním obchodu s vojenským materiálem, která pod heslem snížení administrativní zátěže pro exportéry zbraní ztěžuje možnost státní kontroly zbrojních exportů a umožňuje i firmám bez licence a prověření se do domlouvání zbrojních obchodů zapojit. Česká zbrojné-exportní politika je v řadě případů v protikladu s oficiálně deklarovanými cíli české zahraniční politiky – podpora lidských práv, rozvojová a humanitární pomoc. V posled-

ních několika letech proudily zbraně z České republiky např. do Etiopie, kde jsou vládní síly zodpovědné za masové zatýkání či mimosoudní popravy, navíc je důvodná obava, že zbraně z této země putují do Somálska, kde zuří dlouhodobý ozbrojený konflikt. Povolení k vývozu dostaly také zbraně mířící z Česka do Ázerbájdžánu, kde kromě toho, že tu nevládně zrovna demokratický režim, stále visí ve vzduchu možnost obnovení konfliktu s Arménií o Náhorní Karabach. Ze zahraničí byla ČR často kritizována za dlouholeté dodávky zbraní na Srí Lanku, kde probíhala občanská válka. Zbraně z České republiky byly v nedávné minulosti se souhlasem státních orgánů dodány také oběma stranám konfliktu (Libanon, Izrael, Sýrie) či se na vyvolání konfliktu přímo podílely (zahájení konfliktu v Jižní Osetii v roce 2008 českými dělostřeleckými systémy). V roce 2009 se z ČR vyvezl vojenský materiál také diktatuře v Rovnické Guinei, český stát stejným způsobem podpořil i vlády pošlapávající a pronásledující opozici v Jemenu, Alžírsku, Tunisku, Saudské Arábii či Číně.

Občané

Občanská společnost reaguje jen s obtížemi na extrémistické excesy a na stále silnější státní kontrolu veřejného života. Média zastupují především zájmy svých vlastníků a novinářská autocenzura banalizuje mediální svět na poskytování nezávažných informací. Nedůvěra v politiku roste a občané mají stále více pocit, že se v nepřehledné chobotnici korupce prorůstající politickou scénou nemohou podílet na správe veřejných věcí. ■

Síť občanských organizací Social Watch vznikla v roce 1995 s cílem připomínat vládám jejich závazky dané na konferenci OSN o sociálním rozvoji v Kodani a nezávisle sledovat jejich plnění. Na této konferenci a také na Ženské konferenci v Pekingu (v tomtéž roce) bylo poprvé definováno vyměcení chudoby a rovnost pohlaví jako společné celosvětové cíle – jako třetí společný cíl lidstva, vedle míru a lidských práv. Social Watch vydává výroční zprávy o pokroku a nedostacích v boji proti chudobě a za rovnost mužů a žen (naprostá většina lidí žijících v chudobě jsou ženy). Síť Social Watch má v současné době členy (národní koalice) ve více než 70 zemích po celém světě. Národní koalice upozorňují vlády na jejich závazky a přispívají alternativními návrhy založenými na odborných analýzách situace. ■

Českou koalici Social Watch tvoří:

Ekumenická akademie Praha
Centrum globálních studií AV ČR a UK
Gender a sociologie SOU AV ČR
Gender Studies
Fórum 50 %
Trast pro ekonomiku a společnost
NESEHNUTÍ
Masarykova demokratická akademie.

www.socialwatch.cz

SOCIAL WATCH
ČESKÁ REPUBLIKA